

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Lithuania Documentation Project

Numele și prenumele interviuatului: Constantin Romanescu

Data nașterii: 1926

Locul nașterii: Soroca, Republica Moldova

Rola interviului: RG-50.573.0012.01.01

Data interviului: 13 aprilie 2004

Constantin Romanescu este născut în anul **1926**, în localitatea **Soroca** și a fost interviuat cu privire la acțiunile împotriva evreilor care au avut loc în **Dorohoi**, acolo unde locuia cu familia înainte de începutul războiului, dar și în zonele învecinate.

El relatează cum a văzut 2 evrei uciși în bătaie în oraș, în **1940**, în momentul retragerii armatei române. El spune că ulterior a început pogromul în care au fost **uciși 41 de evrei**, de către soldați din **Regimentul 8 Vânători și Regimentul 29 Infanterie Dorohoi**. Ulterior, el spune că au avut loc jafuri la care a participat populația civilă din oraș. El relatează că anterior acestui moment în oraș colegii săi de liceu fuseseră **evacuați din școli** și că toți evreii erau obligați să poarte **steaua galbenă**. El spune, însă, că a avut câțiva profesori care i-au învățat să fie toleranți.

El mai povestește despre **gropi comune** văzute din tren **între Roman și Piatra Neamț**, dar și cum erau uciși evrei în **gara Verești** în **1944**. El mai spune că și înainte de realizarea interviului, când a anunțat public că vrea să dea aceste mărturii, a fost amenințat.

[01]:00:00:00 – 02:06:26:06

Question: Spuneți-mi, vă rog, cum vă numiți.

Answer: Romanescu Constantin.

Q: Când sunteți născut ?

A: Sunt născut în **1926** la 18 mai.

Q: Unde ?

A: La **Soroca, în Basarabia**. Unde întâmplător părinții mei erau funcționari acolo, nefiind basarabeancă decât mama.

Q: De unde a venit ?

A: Mama era din Basarabia.

Q: Și tata ?

A: Tata de la județul Botoșani.

Q: Deci în [19]40 aveți 14 ani aveți.

A: 14 ani aveam, eram destul de bine dezvoltat la 14 ani.

Q: Și vă amintiți când a început retragerea ?

A: Din nefericire îmi amintesc. Retragera a început brusc, comunicatul la radio l-am ascultat și eu, bunicii mei erau în Basarabia la Soroca, unde aveau vie, erau oameni modești, și a început oarecare agitație în oraș, suportabilă însă, într-un oraș care avea 40-40 și ceva de mii de oameni, în care nu existau animozități, apropo de subiectul nostru, între evrei și români de nici un fel, nici măcar când se băteau cele două echipe, Macabi și Vulturul, nici atunci nu erau bătăi în tribune, ci erau obișnuitele dispute. Eram foarte buni prieteni la vârsta de 14 ani, evrei cu creștini, datorită, probabil, și vreau să se sublinieze acest lucru, unui număr de 2, 3 profesori, care ne-au educat într-un mod excelent în acest sens: „sunteți colegi, nu sunteți decât elevi, sunteți oameni care vor fi viitorii intelectuali ai țării și în situația grea”, începuse situația grea, „trebuie să rămâneți prieteni”. Lucrurile s-au petrecut însă brusc în ziua la care mă refer, și eu ca psihiatru mă întreb de foarte multe ori dacă aici nu se aplică cumva legea lui Freud, că eu nu îmi aduc aminte exact data acestei zile, și eu am o memorie foarte bună. Nu îmi aduc aminte data acestei zile, era a doua zi de la ocuparea Cernăuțiului, probabil dumneavoastră știți mai bine ca mine, dar eu trebuie să caut în cărți ca să îmi aduc aminte exact această dată care după aceea iar o uit. Și era duminică. Și ne-am dus la toți băieții, cred că era început de vacanță sau așa ceva, la un fel de teren de, parc, fotbal, care se numea „La brazi”. Știind că o să mă întâlnesc cu dumneavoastră, nu demult timp am fost, mi-am luat mașina și m-am dus să văd ce mai este acum „La brazi”, sunt aceiași brazi, același peisaj, dar nu mai sunt aceiași oameni și chiar nu i-am găsit, i-am căutat pe vreo doi. Și „La brazi”, foarte aproape de cimitirul orașului, cimitirul creștin al orașului am văzut o scenă care mi-a schimbat destinul sufletesc: un tânăr care era cel mai bun elev al liceului, cel puțin ocupa în rangul elitei noastre, un bărbat foarte drăguț, frumos, mai mare ca noi, **Bercovici**, legat alături de o fată pe care nu am cunoscut-o, nu am recunoscut-o, nu știu nici acum cine era, Bercovici era tot plin de sânge și bătut îngrozitor, îngrozitor, cu hainele rupte pe el, băiatul unui biet anticar, un om de o mare probitate și de un foarte mare respect, respectabilitate în oraș. Iar fata nu știu cine era și nici nu am aflat niciodată. Fata era de nerecunoscut, după haine, după corp îți dădeai seama că este o femeie, o fată de vreo 20 și ceva de ani. Fata era așa de îngrozitor de tare bătută, încât era un pachet de echimoze, și de zgârieturi și de lovituri cumplite pe cap, urechea ruptă, urechea dreaptă, un dinte dezbrănat. Mai târziu, când am învățat medicina legală, mi-am dat seama că ea fusese bătută de vreo 3, 4 zile mai înainte, pentru că culorile echimozele erau diverse, în timp ce Bercovici avea niște leziuni recente, de cel mult o oră, două. Deci ea fusese adusă probabil de la Mihăileni, de unde venea armata. Armata care

bătea, era compusă atunci din câțiva, am auzit după aceea că făceau parte dintr-un regiment de vânători, **8 vânători din Cernăuți**, luați-o aceasta cu rezervă, pentru că nu mă interesa pe mine așa de mult atunci originea acestor criminali care loveau cu furie.

Q: Numai soldații i-au lovit, numai soldații i-au bătut ?

A: Mă puneți într-o foarte, eu trebuie să fiu aici foarte cinstit. Cred că nu numai soldați.

Q: Dar i-ați văzut când erau deja loviți ?

A: Da, eu i-am văzut noi eram la 10 metri înaintea lor, am auzit zgomot, ne-am întors, ne-am speriat, l-am recunoscut pe Bercovici și ne-am dat deoparte, nu mi-am putut închipui că o să-i și omoare. Fata era, fata m-a îngrozit mai mult decât Bercovici, Bercovici era un tânăr frumos, înalt, bătut îngrozitor, dar care, după mintea noastră, putea să mai fi scăpat cumva, dar fata era îngrozitor de maltrată. Și acum mă întreb care au fost reacția și de ce a fost reacția noastră, a celor care am văzut, o reacție de lașitate, pentru că cred că dacă ar fi fost scena asta petrecută acum în fața mea, eu aș fi intervenit.

Q: Dar totuși erați copii.

A: Eram totuși copii și am fugit și am mai trecut vreo 20 de metri, nu era mai mult de 20 de metri, noi ne-am dat într-o parte așa zburând o bucată din craniul lui Bercovici, partea dreaptă a osului parietal drept, mă exprim medical poate mai bine, și fata a căzut lovită din spate de multe gloanțe, fără ca să știu altceva decât că a căzut izbită ca o grămadă. A fost o aglomerație, oamenii erau unii la cimitir, a fost o aglomerație înspăimântătoare, noi numai acolo nu trebuia să fim, la drept vorbind, și am fugit.

Q: Dar cei doi erau în cimitir sau ?

A: Nu, erau în afara cimitirului, la vreo 100 de metri, mult mai bine mai departe de cimitir, era pe un drum, drumul care duce spre Lozna și locul l-am văzut, îl știu și acum.

Q: Ați văzut și cine a tras ?

A: Am văzut.

Q: Că trag militari ?

A: Numai militari erau, sigur. Și am fugit, bineînțeles, la prima casă care era accesibilă, era un unchi de-al meu, avocatul Vasiliu, un om foarte distins; deja începuseră urlete teribile în tot orașul, era ceva ca o furtună care a venit, brusc, așa, nu mai la prăbușirea celor 3 turnuri am mai auzit zgomotul acesta sinistru, toată lumea țipa, toată lumea urla. Am fugit de acolo repede să ajung acasă, că era foarte repede, nu aveam telefon atunci, nu erau telefoane cred că, sau poate erau câteva. Tatăl era atunci judecătorul de instrucție a orașului.

Q: Nu ați intrat deloc în cimitir atunci, nu ?

A: Nu, dar știu ce s-a întâmplat în cimitir: în cimitir nu s-a întâmplat nimic, doar era multă lume care căsca gura la o înmormântare creștinească a unui soldat, pare-se gradat, care venea de la Cernăuți, fusese omorât de ruși la retragere, și se pare că era un locotenent despre care am auzit, și un sublocotenent despre care am auzit că s-ar fi numit Constantinescu, nu știu mai mult. Nici nu i-am văzut și nici nu eram amatori noi de înmormântări. Am ajuns acasă, locuiam așa undeva spre strada principală, dar trebuia să coborâm puțin ca aici la universitate așa, dar mai, închipuiți-vă că un drum scurt cât e râpa galbenă. Lipsind procurorul și tatăl meu era superiorul lui a plecat să vadă ce e în oraș, era un om foarte curajos și totodată foarte, foarte meticulos, foarte disciplinat, și în fața noastră ca la o scenă martori au mai fost: sora mea care era mică își amintește asta, o vară de-a mea care ulterior a ajuns ministru, acum e la Munchen, în timpul lui Ceaușescu a fost ceva ministru de, nu mai știu ce, și alții erau la noi. Și au văzut că a ieșit tata acolo și a venit la tata un căpitan român cu uniformă kaki, beat, fără caschetă, cu o cravașă și a vrut să-l lovească pe tata care are mai greu să semene cu un evreu brunet decât tatăl meu, care nu avea nimic absolut evreiește în el, ca ascendenți.

Q: Îl suspecta că e evreu ?

A: Probabil. Și atunci tata a scos o, un, am văzut că a scos ceva, dar nu știu ce, probabil o legitimație, acela s-a retras și tata a apelat la altul, treceau vreo 2, 3 ofițeri care erau deja, începuse anarhia în tot orașul, scandal, dar acești ofițeri, am impresia că voiau să liniștească lucrurile, nu știu, pe urmă mi s-a spus ce a vorbit tata cu dâșii. Tata s-a prezentat, ei au fost foarte politicoși și l-au dus la comandantul corpului de armată, comandantul corpurilor de armată care treceau din Cernăuți spre estul țării, care întâmplător era vecin, cazarmamentul era vecin cu casa noastră și tata îl cunoștea foarte bine, care era viitorul prim ministru Sănătescu, care era un ins înalt, foarte auster, cu steaua Mihai Viteazul la gât, că tata mi-l dădea exemplu câteodată: „uite, la 5 dimineața, generalul pleacă la serviciu, și tu la 5 dimineața dormi și vii cu note proaste la matematică”, etc. Și acolo nu știu ce s-a întâmplat, a fost un consiliu rapid, au fost chemați imediat toți comandanții de unități care se aflau prin Dorohoi, dar repede de tot au fost chemați, a fost ceva foarte dramatic, am înțeles că îi amenința cu moartea, și în timpul acesta, de la care eu am lipsit, normal, continua în oraș vacarmul. Soldați, foarte mulți bețivi, derbedei de toate soiurile plecați din, nici nu știu de unde, ce se putea întâmpla duminică după amiază la **Dorohoi**... tot felul de hoți, dar mai ales soldați bine, bine organizați, au început să intre în case și să împuște. Și au intrat în casele unor oameni despre care îmi amintesc perfect, casa lui **Iza Braunovici**, un coleg de-al meu cu un an mai mare cu care am fost după aceea la spitalul Socola o viață întreagă, a murit, casa lui **Reinhof**, casa lui **Leibovici** și așa mai departe. Țștia au scăpat ca prin minune, ascunzându-se

prin pivnițe, prin, și nu ar fi fost probabil, au fost după câte știu eu, **41 de morți**, poate nu e adevărat. Dar a fost în 10 minute un cumplit măcel, un măcel de, ca într-un film.

Q: Dumneavoastră umblați atunci, ați mai umblat prin oraș ?

A: Dar cine mi-a dat voie ? Ne-am urcat pe un gard mai mulți, să vedem, și nu atât pe un gard, pe o lucavnă ne uitam noi și am văzut și se vedeau lucruri îngrozitoare. Nu vedeam chiar cum cad toți, dar pe unul îmi aduc aminte foarte bine cum a căzut și era un creștin acela care a căzut întâmplător, l-a izbit un glonț pe cineva care după câte știu eu se chema Gălușcă, și trăgeau mai ales după aspectul fizic și în casele bogate. Dorohoiul era un oraș cu evrei săraci. Era un evreu bogat, **Goldhamer**, al cărui fiu era bunul meu prieten și medic, a murit, mai era încă un oarecare **Segal**,ăștia erau doctori. Am uitat să interoghez, să vă spun că în drum spre corpul de armată, toată lumea a avut o idee pentru a-l proteja, dar și pentru a se, probabil, a se înarma cu un argument serios, a intrat în casa unui doctor foarte respectat în Dorohoi, care atunci avea vreo 80 și ceva de ani, doctorul **Axler**, care era colonel în rezervă și care era decorat în Primul Război Mondial cu virtutea militară sau așa ceva. Și doctorul Axler era foarte respectat de populația orașului, nu numai de evrei. Și știu de la tata că doctorul Axler a fost primit ca un autentic reprezentant al populației evreilor la corpul de armată și că intervenția bătrânului Axler a fost cât se poate de bine venită. Adică generalul i-a oferit scaunul de onoare, a întrebat ce se întâmplă, Axler nu știa mare lucru. De la Axler știu multe, pentru că după aceea, când m-am reîntors în Dorohoi, am stat în gazdă la familia Axler. Și la o oră de cumplit, cumplit răzmeriță, de cumplite asasinate în masă, pentru că se trăgea, se trăgea, au murit câți v-am spus, darăștia mergeau înspre o comună care se chema Broscăuți, unde erau, căutau iarăși evrei, acolo aveau niște dughene nu știu ce, niște depozite de paie și alte chestii, acolo plecau, erau mulți care îi îndrumau, mulți care le dădeau să bea, poate greșesc mulți, dar erau.

Q: Din populația civilă ?

A: Da, erau, de ce să nu spun, erau. Și ca din senin a început o ploaie formidabilă cum nu am văzut în viața mea. O singură dată m-a mai prin pe Ceahlău, acum vreo 2 ani, o ploaie similară, o furtună teribilă, așa... Care a rărit împușcăturile, după care, ploaia a durat jumătate de oră, după care, la ordinul comandanților militari au ieșit pe stradă patrule de ostași disciplinați,ăștia știu că erau din **Regimentul 8 Vânători**, alături de patrule de ostași mai puțin disciplinați care erau din **Regimentul 29 Infanterie Dorohoi**, dar care printr-o întâmplare, nu știu, mi se pare că lipsea colonelul sau așa ceva, nu s-au comportat corect, dar nu au împușcat, au liniștit lucrurile, au oprit circulația, vă dați seama că nouă, copiilor, nu ne-a dat voie să circulăm, dar copiii găsesc, pe sub garduri, pe sub. Alături de noi, la 20 de metri

locuia maestrul George Enescu care în fiecare vară venea la Dorohoi, fiind dorohoian. Nu au forțat casa lui Enescu, care nu era mare lucru, era o casă... el locuia într-o bucătărie.

Q: El era atunci în Dorohoi ?

A: Atunci nu era, nu era, s-a întâmplat că nu era în Dorohoi, da. Dar ei bănuiau că acolo este, că sunt 2 evreice, erau ceva bucătărese pe acolo nu știu ce, și au intrat, dar au distrus ceva, nu știu ce, flori pe acolo, și casa a rămas în bună. Toate casele au fost devastate, și nu a fost timp ca să se întâmple cum am văzut mai târziu, la Botoșani, să puie cruci albe, nu știu ce chestii, nu, nici atât nu a fost, nu a fost timp pentru așa ceva. A fost așa de rapid măcelul încât un croitor, săracul, care a scăpat, a fost izbit în șold de două gloanțe în timp ce vântura, cum se vânturau atunci fierul de

Q: De călcat.

A: Da. Populația dorohoiană era o populație de oameni foarte pașnici și foarte necăjiți. Ei trăiau din comerț, vai de capul lor ce fel de comerț, erau două sau trei librării, trei, erau tipografii, și vreo două, trei cabinete medicale, cam asta era tot. Un spital evreiesc bine pus la punct, cu oameni foarte respectați. Cât de liniștit era acest oraș vă puteți da seama după un simplu amănunt: cât timp a fost între cele două războaie mondiale, la Dorohoi, cu o singură excepție, cât a fost perioada legionară, a fost totdeauna același ales democrat, același prefect, doctorul Valerian Petrovici, care a fost după 23 august singurul prefect din România care nu a fost reținut o zi de Securitate, și care avea relații foarte bune cu evreii, fără ca să fie liberal, fără ca să fie, deci era o populație care nu avea nimic cu evreii; nici evreii nu puteau să aibă niște nu știu ce pretenții la cine. Ei bine, când au venit legionarii au început, deci a trecut perioada asta, morții s-au îngropat, au început să se poarte, că s-a purtat la Dorohoi, mie mi se spune că nu, mi s-a povestit mie, care am văzut, mi s-a spus că nu, nu s-a purtat steaua. Ei bine, s-a purtat steaua galbenă tot timpul.

Q: Un timp scurt.

A: Nu chiar așa de scurt, nu. Nu chiar așa de scurt. Așa se știe la Institutul de Istorie, că aici a fost un timp scurt. Nu, s-a purtat exact cât, până a început propriu zis războiul, pentru că noi nu ne împăcam, noi elevii, care eram foarte buni prieteni cu câțiva evrei, nu ne împăcam cu această stea, pur și simplu. Și din ostentație, din... ne plimbam cu dâșii pe stradă și unul dintre profesori, când am întârziat noi, la o lecție, ne-a întrebat ce e cu voi, erau licee din astea severe, știți. Evreii fuseseră evacuați de la noi de la liceu, și cineva a spus: „ei, că au fost cu Leibovici și cu Danilov, s-au plimbat să-i vadă fetele cu steaua și cu nu știu ce”, la care domnul profesor Ștefan, despre care am auzit că mai trăiește, poate să aibă 90 de ani, era un om de o cinste extraordinară, a spus: „dacă e așa, vă felicit, dacă vă purtați colegial cu băieții

voștri care sunt, temporar sper, dați afară din liceu”, că se făcuse un liceu evreiesc, „vă felicit”. Ei bine, același om, Ștefan, același om sever și foarte auster, a intrat într-o zi în clasă, când începuseră deportările și a întrebat pe cineva dacă are cineva un aparat de fotografiat și s-a găsit doi colegi cu un aparat de fotografiat. Și le-a spus: „plecați de la școală, la gară”, colegii se numeau Boiengeanu și Năstase, Năstase mai trăiește, dar nu știu pe unde, „și fotografiați-i pe Wasserman, pe Leibovici, pe Șepcaru, pe Craiser, frații, și nu mai știu pe cine, ca să spuneți la strănepoții voștri, să arătați ce rușine trăim noi acum”. Acest gest, care astăzi mi se pare firesc, atunci era un gest de eroism. Ei bine, anticipez puțin: știți ce s-a întâmplat ? Când m-am reîntors, am făcut facultatea, m-am reîntors la Dorohoi, unde populația evreiască care mai era, și rămăseseră mulți, m-au primit nu bine, ci nu știu dacă trebuie să umplu cu timpul, mă scuzați, poate vă dau unele lucruri neesențiale, o să ștergeți. (stop)

Q: Haideți să ne întoarcem la ziua pogromului. A fost vreun amestec al populației locale, în afară de militari ?

A: Au fost antrenați, fără nimic organizat. Eu nu am auzit de vreun zvon măcar și eu am fost atent, pentru că era moșul Ilie care căra lemne și așa mai departe, era o lume pe care o cunoșteam și care era, în general, de oameni care făcuseră două războaie, știau foarte bine relațiile dintre evrei și creștini. Și au fost câțiva, un oarecare denumit Andrei, dar nu știu cine era acela, care a ieșit cu niște grenade care s-a făcut de râs, nici nu aveau grenadele focos, niște elemente declasate.

Q: Au fost și jafuri ?

A: Da, da, da. Au fost și jafuri, da. Mai mult jafuri decât crime.

Q: Dar jafurile erau din partea militară sau din partea civilă ?

A: Nu, din partea civilă, niște tâlhari de ăștia. Din partea militară a fost o replică dură, severă, și părerea mea, care nu contează decât ca o simplă părere, este că era bine organizat, ca dovadă că intrarea celui alt regiment, al nostru, de localnici, nu era pe plutoane, pe... era așa mai de, pe când acolo era bine organizat. Era bine organizat, erau și mai bine îmbrăcați aceia...

Q: Cei care veneau din Cernăuți ?

A: Da. Și într-un kiki pe care nu o să-l uit niciodată, altfel, nu era nici un neamț. M-ați întrebat de legionari: nu erau legionari atunci, erau niște caraghioși de așa ziși cuziști, care erau niște extravagtanți și se agitau când venea **George Cuza**, să zic, de o conferință, și era

Q: Părintele lui Cuza ?

A: Fiul, care era profesor aici la Istorie sau la Literatură. Și, cum să vă spun, ca să înțelegeți, Dorohoiul este un oraș foarte mic, nu chiar așa de mic, avea totuși în fiecare duminică o

conferință și conferințele erau ținute de, una de George Enescu, una, vreo două de Ionel Teodoreanu, de Cezar Petrescu, Minulescu, Cazaban, Aderca, adică erau fruntașii literaturii.

Q: Veneau de la București ?

A: Veneau de la București, și mai ales veneau de la Iași deseori: Semenschi a venit de vreo câteva ori, un profesor Federeș, și profesorul Balif, pe care l-am văzut prima dată și care mi-a spus: „cred că o să fii asistentul meu și o să lucrăm împreună în domeniul neuro-sifilisului”, și așa s-a întâmplat fără ca să știm amândoi unul de altul că nu-i decât o glumă. Așa s-a întâmplat, sunt micile, și chiar în același domeniu am lucrat, când i-am spus, el uitase, bineînțeles.

Q: Am vrut să vă întreb: când ați ieșit din casă atunci, în acea zi ați mai ieșit din casă ?

A: Nu, nu, nu, în aceeași zi a intrat tata târziu în casă. Nu, era imposibil să fi ieșit, dar noi ne-am urcat în pod și în pod era o lucavnă din asta de care vă spun și de acolo urmăream în condiții strategice perfecte, fără să știe prea bine, știa surioara mea care avea 5 ani, alții copii, iar noi eram acolo cu un binoclu, înarmați cu tot ce ne trebuia, și urmăream cu pasiune, dar și cu groaza aceea. Dar scenele erau îndepărtate, nu mai erau groaza aceea cumplită. Evreii s-au închis în case, cadavrele erau pe stradă, curgea sânge după ploaie, după fiecare, din fiecare cadavru curgea câte un șuvoi de sânge, încă nu începuse nimeni să le curețe. Părerea tatălui meu sau explicația era că a fost ordin să nu se curețe pentru a se liniști, a se speria lumea: „uite, vezi ce se poate întâmpla ?”, că nu se știa că mortul este evreu sau creștin, de la distanță. Și poate a fost o stratagemă, o idee bună. Pe urmă au venit steaua, războiul, sau nu, steaua, apoi războiul.

Q: Războiul a venit după un an.

A: Războiul a venit după un an, da. Stea s-a purtat, ce să mai discutăm, au fost foarte multe represii dure și urâte de golănie, de huliganisme.

Q: În aceeași zi sau, deci cam la un an după pogrom ? (stop)

A: Da. Înainte de începerea războiului Dorohoiul a fost ocupat intens de armate germane, care nu au reprezentat pentru moment decât o curiozitate prin disciplină, prin ordine, prin oarecare politețe. Au făcut un liceu de, liceu de băieți l-au făcut liceu militar, spital militar, liceu de fete, spital militar, Zonă Interioară se numea, 365 și 366. În timpul acesta era iminentă începerea războiului și războiul trebuia să înceapă la 5 kilometri de oraș, la Pomârla era, Pomârla, Lozna, și atunci populația a fost transportată pentru prima dată la Piatra Neamț, pentru două săptămâni, tot așa, cu vagoane, cu chestii, mai bine decât după ce a urmat.

Q: Populația, la ce populație vă referiți ? (stop)

A: Populația... funcționari. Însă în zilele precedente izbucnirii războiului, începuse o debandadă teribilă pe căile ferate. Se aruncau evrei pe geam, din mersul trenului. Trenul Iași-Dorohoi-Botoșani era împresurat în dreapta și în stânga de cadavre și de nenorociți aruncați pe geam de ostași, fără sau cu ordin, nu cred, cred că fără ordin, dar sub ochii nemților, bineînțeles. Circulau vești despre atrocitățile pe care le comiseseră deja nemții. Dacă nu mă înșel, veniseră deja polonezii în Dorohoi, de la care am aflat mult, multe.

Q: Care s-au refugiat.

A: Și au stat mult acolo, mult în sensul de vreo 3 săptămâni, cu care bineînțeles noi ne-am împrietenit, și copiii și tinerii, populație foarte aleasă, armată totală zdrobită și demoralizată. Și au dat ordin, toate instituțiile își iau arhivele și pleacă la Piatra Neamț. Asta în preajma declarației de război, care la Piatra Neamț s-a dat, declarația de război a lui Antonescu s-a citit la Piatra Neamț, pentru că noi am ajuns la Piatra Neamț dimineață la 6, și la 9 sau la 10 am aflat că mareșalul Antonescu sau general ce era.

Q: General.

A: A dat ordin să îngenunche toată lumea că va citi nu știu ce proclamație. Tatăl mea a avut o mică neplăcere atunci, pentru că la tribunalul unde era refugiat acolo au avut o atitudine ostilă acestui ordin și nu a îngenuncheat, și i s-a atras atenția imediat de către colonelul comandant de garnizoană sau știu eu ce era, că numai două persoane nu au îngenuncheat și că vor fi condamnate etc. etc. cele două persoane erau: tatăl meu care era la serviciu la tribunalul din Piatra Neamț și o profesoară cam ciudată așa, care se numea Piculina, pentru că era profesoară de piculină, dar care era o femeie foarte băfoasă așa de la Dorohoi și care nu a vrut să îngenuncheze în biserică, dar chiar sub ochii mareșalului. Și atunci mareșalul a spus: „cine nu a îngenuncheat să fie imediat destituit etc. etc.”. Ordinul cu Piculina s-a executat, dar cu tatăl meu nu s-a mai executat, pentru că acolo mai era cineva, un procuror general Agustea din Cernăuți care avusese cu legionarii nu știu ce, a fost un atentat, știu foarte bine, dar nu e timpul să vi-l spun acum, și care a spus: „e ridicol, cum să sancționezi un magistrat că nu s-a așezat în genunchi”, dar s-a cam discutat despre lucrul acesta și tatei i-a, cum se spune, cauzat această atitudine, dar în Piatra Neamț am stat numai vreo 3 săptămâni și ne-am întors înapoi la Dorohoi. Înapoi, însă, am văzut un lucru îngrozitor. S-a oprit trenul undeva la, **între Roman și Piatra**, și toată lumea jos, „hai să vedem ce se uită lumea, ce”, erau niște **gropi imense** acoperite cu pământ, cu țărână și din gropile alea ieșea un miros îngrozitor, erau **cadavre de evrei** aruncate nu știu de cine, îmi aduc aminte că se vedeau bucăți de ciorapi. Nu vă puteți da seama ce este în sufletul omului totuși educat, eu eram un băiat educat și cultivat și citeam, să vadă asemenea.

Q: Pe unde erau aceste gropi ?

A: Aceste gropi, nu pot să vă spun pe unde, dar dacă mâine îmi scot mașina și

Q: Erau în afara orașului ?

A: În afara orașului, le văd cu ochii, dar nu știu exact gara, între două gări. Pe partea dreaptă a drumului care duce de la Piatra Neamț spre Roman. Gropi mari și foarte recente, că mirosea a cadavru, și erau tot felul de nenorociți care făceau haz.

Q: Începuse războiul ?

A: Începuse războiul de 3, 4 zile. Noi am ajuns la Dorohoi, au început evacuările în Transnistria dacă nu mă înșel, atunci. Atunci.

Q: În toamnă, da.

A: I-au scos pe evrei din liceu, nu erau prea mulți. În fine, noi am suferit, în general tineretul nostru s-a purtat bine cu tineretul evreiesc acolo, dar au fost și fricțiuni, iar, v-am spus, când au plecat evreii, profesorul de Științe Naturale a spus: „fotografiați-i”. Fac paranteza la care am renunțat. Peste ani de zile am ajuns doctor la Dorohoi, nu peste mulți, peste 5 ani, și am fost chemat la Securitate, unde am stat o zi și jumătate, o zi și jumătate de noapte, anchetat de un oarecare Stoleru care a ajuns apoi șef de gară la Socola, care mi-a pus o singură întrebare, dar, nu am fost bătut, dar nu știu cum nu am fost bătut, calitatea mea era atunci de medic, curios, aveam 25 de ani, eram medic șef de județ sau de raion, pentru că mă bucuram, trebuie să o spun deschis, de un oarecare sprijin din partea evreilor care aveau acolo trecere atunci, din partea unui coleg de-al meu eminent, sunt doi frați, Craisel, care mă cunoscuseră foarte bine și care rămăseseră acolo și care au condus în timpul cât lipseau autoritățile, și m-am trezit într-un post în care nu aveam de fapt, ce face, nu că nu aveam ce face, nu aveam nicio calitate, dar am terminat-o bine. După ce au venit autoritățile române, s-a instalat Securitatea asta și m-au chemat să mă întrebe de profesorul acesta Ștefan, unde, când și cum și când a activat ca element dușmănos și legionar. Asta era o idioțenie, și bineînțeles că am spus că este imposibil să spună așa ceva și părerea lor a fost că eu nu spun treaba asta. Mi-au dat de mâncare, m-au mai ținut vreo 2 ore, iarăși mi-au dat voie să plec afară, iarăși m-au mai ținut două ore, iarăși mi-au dat drumul, și spre seară, acesta, cam agasat: „ne puneți într-o situație imposibilă, noi știm foarte bine că a fost legionar”; și atunci am spus elementul acesta de care mi-am adus aminte: „Acest om a trimis să fie fotografiați evreii”. „Păi spuneți așa, tovarășul doctor, deci era element dușmănos, domnule”, „cum dușmănos ?”, „păi element dușmănos, trimatea, făcea instigații”, „împotriva cui făcea instigații ?”, dar ținea cu tot dinadinsul să mă autoconving, să mă convingă și pe mine că acest ins a fost legionar, ori eu știu sigur că nu a fost, îmi era absolut de notorietate povestea, și până la sfârșit mi-a arătat declarațiile altora, a

unor nenorociți care au spus prostia asta. Iar nenorociții ăștia nici măcar nu căzuseră vreodată la profesorul Ștefan, era foarte sever, dar nu lăsa niciodată corigent, ce li s-a părut lor, erau însă deja activiști pe la AVS, AVPP, și așa mai departe. Acești inși care aveau această declarație acolo mi-au provocat o mică neplăcere cu ocazia Securității, care are o mică legătură totuși și cu ceea ce vorbim noi. Separat par inconsistente, dar dacă le adunăm bine se leagă într-un ghem, pentru că atunci când a început războiul și ne-a dus pe noi pe toți în Ardeal, v-am spus că pe data de 27 martie ne-am oprit la **Verești**, pentru că nu aveam cu ce merge mai departe și ne-am oprit două zile în Verești. Și veneau evrei din Bucovina, și altă lume, nu numai evrei, cu trenuri încărcate, nenorocire mare, era așa ceva. Și ăștia umblau din vagon în vagon și alegeau ce li se părea lor că este evreu, cu alții, și li s-a părut că și eu sunt evreu, pentru că nouă ni se stricase trenul și stăteam pe o platformă. Și au vrut să mă înhațe. Care era soarta ? Cine era evreu era dus la 10 metri dincolo de tren și împușcat în cap. Foarte simplu. Norocul meu a fost că atunci în haosul acela trece un coleg care trăiește și acum, e inginer, care era concentrat ceva, a rămas repetent și făcea războiul, că noi nu am intrat la război și a sărit ca un leu de m-a scos din mâinile ăstora, altfel mă împușcau. Și atunci au împușcat în gară la Verești cel puțin 50 de evrei, poate că nu erau toți evrei, că nici nu-i mai întreba, dar ca figură dacă era evreu era absolut suficient să te arunce din tren, trenurile Imaginați-vă gara Verești București cu două trenuri, două linii, linia a doua este direct Verești-București. Noi eram în cealaltă. Ei, îl trecea dincolo, îi făcea vânt și în cap îl împușca și îl trimitea. Îmi aduc aminte de o femeie cu o batistă roșie în cap, tânără, căreia i se sfâșiau și ăștia aveau bani, nu știu de unde, nenorociții ăștia, și îi rupeau hainele și îi luau banii. Era o nenorocire.

Q: Dumneavoastră erați pe tren ?

A: Eram în tren și așteptam, că trenul nostru era defect, nu știu ce așteptam, a venit peste vreo 3 zile.

Q: Dar unde călătoreți ?

A: Noi plecam din Dorohoi spre Hațeg unde era locul nostru de refugiu pentru război. Despre acest lucru eu nu știu dacă s-a mai scris, nu am văzut nicăieri scris, însă, e atât de adevărat, încât ar merita ca măcar cineva să se informeze la mine și spun câteva lucruri, doar nu stăm aici prea mult. A fost o chestie cumplită.

Q: Spuneți.

A: Nu aici.

Q: Spuneți-mi din ce ați văzut dumneavoastră.

A: Asta am văzut, și i-au omorât, le luau hârtiile, le luau banii, le luau bijuteriile și îi aruncau dincolo în șanț. Asta la 50 de kilometri de Roman cam așa. Și după aia a venit o locomotivă nenorocită și ne-a luat, și ăia au continuat, ce s-a mai fi întâmplat, nu știu, deja eram amorțit, deja nu ne mai interesau toate aceste atrocități. Dar astea le-am văzut. Era pe 25 am plecat, **27 martie 1944**, pentru că peste câteva zile eram aproape de București când a fost atacul aerian la București, deci aici este fără nici un dubiu. Șeful gării din Verești, care a intervenit curajos pentru a înceta acest nenorociri, se numea Țăranu și făcuse Dreptul cu tatăl meu, de asta îmi aduc aminte, că s-au întâlnit acolo. Ne-am întors înapoi din Transilvania, unde am dus-o bine, evreii din Dorohoi, lumea nu se întorcea, se temea, tatăl meu nu avea de ce să nu se întoarcă și pot spune că am trăit în condiții imperiale. Și ca să închei, am să vă dau un amănunt care poate nu interesează, poate interesează: când m-am întors, am terminat liceul, școala, facultatea, și m-am dus la Dorohoi, că mi se părea că voi găsi pe undeva vreo gazdă, tatăl meu se mutase deja, era la Iași, și găsisem un post pentru nevasta mea care lucra la chirurgie, nevasta mea a lucrat 30 de ani și la Dorohoi a lucrat vreo 4 ani cu un doctor Vinter. Și cum e Dorohoiul oraș mic și nevasta mea era o persoană foarte frumoasă și mergea, trecea, de câte ori se ducea la, trecea prin cartierul evreiesc, toată lumea trebuia să știe a cui ești, de unde ești, ce e cu tine, de unde vii, așa, tatăl meu îi ajutase pe mulți să nu plece în **Transnistria**.

Q: În deportare.

A: În deportare. Pe foarte mulți a putut să-i ajute, pentru că prefectul de atunci era un om foarte de treabă, un general pus de Antonescu, un oarecare Barcan, care s-a purtat foarte bine, și ori de câte ori, nu știu, împreună cu un avocat, Izo Abramovici, nu știu ce au găsit ei, o șmecherie, că foarte mulți evrei au apelat la dânsii și își aranjau că e nevoie de dânsul ca doctor, ca nu știu ce, în fine, erau niște nenorociți, vai de capul lor, ce să mai discut.

Q: Vreau să vă mai întreb: dumneavoastră ați văzut scene din deportare atunci când s-a trimis, când i-au trimis în Transnistria ?

A: Da, nu o dată. După amiaza ne duceam ca la circ, tot timpul, pentru că nu mai era chestiune de moarte, era numai despărțiri, chestii, lume care așa, și îmi aduc aminte, am făcut și comerț, i-am dat lui **Waserman** o pereche de patine, ca și cum îl aștepta în Transnistria patinajul, și așa mai departe. Ne-au trimis profesorii noștri să ducem pâine, profesorul Soroceanu, profesorul Ștefan, Botezatu, care era directorul liceului, ne trimiteau aproape, aproape oficial, ne duceau jos la bucătăria liceului și ne trimiteau, dar ei, săracii, nu duceau atunci nevoie de pâine, cred că aveau nevoie de haine. Și deportarea asta nu a mai fost așa de cumplită cum în general am auzit, nu, erau niște nenorociți de jandarmi care așteptau acolo.

Q: Jandarmii îi supravegheau ?

A: Jandarmi, nu erau nemți, jandarmii noștri îi supravegheau, care nu am auzit nici lovituri, nici bătăi, nici nimic, ci nu-ți prea dădea voie să stai de vorbă cu dânșii. Dar spuneai: „hai, nene”; și pentru un pachet de țigări, nu a fost nimic cumplit, absolut nimic cumplit. Însă plecarea lor a fost cumplită, noi nu realizăm la ce se duc și nici ei, cred, la ce se duc. Ba erau unii care se gândeau, domnule, o să ne meargă bine acolo, că mai rău decât la Dorohoi până acum nu le putea merge rău, și unii s-au și întors de acolo, deci altele au fost. Deportarea asta cu oarecare cântec, nu știu de ce se spune că Antonescu ar fi avut niște reticențe, habar n-am, reticențe totale erau însă în oraș, lumea se cam săturase de toată povestea asta, începuseră să vină răniți de pe front, era frig. Când au plecat ei am fost de multe ori, eu știu cât a durat, poate vreo săptămână, poate mai puțin. Le duceam căciuli, mă rog, ce se putea da așa mai.

Q: Unde, unde erau ?

A: În gară.

Q: Coloane erau de ?

A: Nu, în vagoane.

Q: Îi suiău în vagoane ?

A: Îi suiău în vagoane, ședeau în vagoane. Dar mai aveau dreptul să stea și pe peron și pe alături peronului, adică era un fel de țigănie din asta, nu mai erau nemți care să fi pus ordine și nu m-a zguduit această plecare cum m-au zguduit celelalte pe care le-am povestit până acum. Nu știu când au venit, nu mai eram, habar nu am, când am venit populația evreiască era deja la locul ei, știu atât că populația evreiască a înțeles foarte bine că unii au fost buni și unii răi, nu au fost acte criminale din partea evreilor.

Q: După război ?

A: Nu, nu.

Q: În timpul războiului ?

A: Eu vorbesc după război.

Q: După război.

A: După război, căăștia se temeau să se întoarcă. Nu a fost nimic, poate nu știu eu. Ba mai mult, când s-a născut băiatul meu, mă întorceam de la spital, asta puteți să nu mai scrieți, cu asta vreau să termin, și mă opresc, 3 evrei bătrâni, care nu plecaseră, ei ziceau că tata a vorbit cu nu știu cine, nu știu de ce au plecat, erau niște nenorociți, și m-au luat de mână și m-au dus într-o cameră, nu știa unde mă duc: „ce ai ? A născut ?”, „a născut”, „ce ai ?”, „băiat”, „băiat, să-ți trăiască, hai cu noi”, merg.

Q: În ce an a fost asta ?

A: Asta în 194, nu, 19, când s-a terminat războiul ?

Q: În [19]44 în vară.

A: Asta a fost în 1952, 53. Și m-au dus într-o sinagogă improvizată și au făcut pentru băiatul meu care nu era botezat, au făcut o slujbă evreiască cu niște improvizații de, a fost cea mai impresionantă slujbă la care am asistat, eu care nu sunt excesiv de credincios.

Q: Din simpatie pentru familia dumneavoastră ?

A: Da. Din simpatie pentru tatăl meu. Mai mult: „să-i spui Alexandru”; și așa i-am spus. Și cred că nu a fost singura mărturie care arată, nu Alexandru și Popescu, arată că s-a pierdut, și că există un potențial care se pierde formidabil între, de coexistență între oameni, care se umple de ură. Dar cred că am vorbit destul, vă mulțumesc.

Q: Voiam să vă mai întreb ceva, așa ca epilog: cred că când ne-am întâlnit prima dată, acum vreo jumătate de an, în public, mi-ați spus că sunteți gata să relatați tot ce ați văzut dumneavoastră din această perioadă. Au fost vreun fel reacții cu această dorință a dumneavoastră de a depune mărturie ?

A: Da.

Q: Puteți să-mi povestiți ?

A: Din nefericire. Dar le-am și scris într-o scrisoare către un bun prieten de-al meu.

Q: Ce fel de reacții ?

A: Ordinare, telefon: „băi nenorocitele, băi jidovitule, ce te-ai găsit tu deșteptule, ce a fost jidan mort la Dorohoi ?”

Q: Anonime erau mesajele ?

A: Anonime, iar la o înmormântare mi s-a spus așa: „domnule, vreau să-l cunosc și eu pe criminalul acesta, că văd că ești prieten cu dânsul”, „care criminal ?”, nu înțelegeam ce criminal e vorba